

Amira Turbić-Hadžagić i Đenita Haverić

*Bosanskohercegovačka prezimena III.
Prezimena od titula i počasnih naslova*

Zagreb: Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju – Tuzla: Institut za lingvističku bosnistiku, 2023., 480 str.

Knjiga *Bosanskohercegovačka prezimena III. Prezimena od titula i počasnih naslova* autorica Amire Turbić-Hadžagić i Đenite Haverić treća je knjiga u nizu posvećena bosanskohercegovačkim prezimenima. Prvu knjigu – *Bosanskohercegovačka prezimena I. Prezimena po imenima navjestitelja Božije riječi* – autorica je objavila u suautorstvu s Elvirom Musićem 2018. godine. Druga knjiga *Bosanskohercegovačka prezimena II. Prezimena od ličnih imena koja potiču s islamskog orijenta* sastoji se od dvaju svezaka. Autori su prvoga sveska Amira Turbić-Hadžagić i Elvir Musić (2020.), a drugi svezak potpisuju Amira Turbić-Hadžagić, Đenita Haverić i Admir Muratović (2022.).

U ovoj, trećoj knjizi naglasak je stavljen na prezimena koja su izvedena od titula i počasnih naslova (naziva službe ili funkcije) orijentalnoga podrijetla, kao i prezimena koja su izvedena od titula i počasnih naslova iz zapadnokršćanskoga i slavenskoga civilizacijskog kruga, a potvrđena su u Bosni i Hercegovini. Polazište je za analizu bio Popis stanovništva u Bosni i Hercegovini 1850./51. godine (pohranjen u Arhivu Vlade Republike Turske u Istanbulu), koji je, prema riječima autorica, prvorazredan izvor podataka za antroponomastička, ali i demografska, antropološka, genealoška, povijesna i druga istraživanja. U njemu su popisane sve kuće i muški stanovnici s osobnim imenima i prezimenima u svim naseljima i dijelovima naselja koja se odnose na područje Bosanskoga ejaleta. Većina je prezimena ubilježena u taj popis i danas sastavnicom bosanskohercegovačkoga prezimenika, osim rijetkih (npr. *Ibrikdar*, *Ustabašić* i *Vlabeg*), koja su izgubila svoje nositelje. Usto, autorice su prezimensku građu crpile iz matičnih knjiga rođenih u Bosni i Hercegovini, iz posljednjega Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine, a služile su se i građom pohranjenom u arhivima Bosne i Hercegovine i izvan nje te privatnom arhivskom građom.

U knjizi je obrađeno 157 titula, počasnih naslova, funkcija i službi koje se nalaze u osnovama bosanskohercegovačkih prezimena, a od kojih su 111 orijentalnoga, a 46 slavenskoga i zapadnokršćanskoga podrijetla. Mnoge od tih titula, počasnih naslova, funkcija i službi danas su historizmi, pohranjeni još samo u prezimenskim formama (npr. *Agić*, *Begović*, *Car*, *Caran*, *Carević*, *Carić*, *Dukić*, *Kralj*, *Subaša* i dr.). Ta su prezimena dragocjen izvor informacija o jeziku, duhovnoj i

materijalnoj kulturi Bosne i Hercegovine. Autorice utvrđuju da su na bosanskom prostoru do dolaska Slavena nasljeđivane ilirske i rimsko-grčke identifikacijske strukture. Budući da je Bosna stoljećima bila dio Osmanskoga Carstva, najviše naziva za titule, počasna zvanja, službe i funkcije potječe iz orijentalnih jezika. Gledajući povijesno, na čelu srednjovjekovne bosanske države bio je vladar (knez, ban, kralj), a osmanlijska vlast donosi novu vjeru i novu kulturu. Prihvatanje islama rezultira promjenom osobnoga imena, tj. pojedinci se odriču osobnoga imena koje su dobili pri rođenju i prihvaćaju islamsko osobno ime koje je ili karakteristično u tom vremenu (npr. *Ahmed*) ili je uobičajeno u tom razdoblju (npr. *Arslan*). S vremenom će se tim osobnim imenima dodavati počasni naslovi, nazivi službi i funkcija (npr. *aga*, *beg*, *hodža*). Autorice u knjizi analiziraju prezimena u bosanskom jeziku nastala od titula i počasnih naslova (naziva službe ili funkcije) orijentalno-islamskoga te zapadnokršćanskoga i slavenskoga civilizacijskog kruga. Sadržaj je koncipiran tako da se na početku objašnjava etimologija titule i počasnoga naslova (npr. *adžo* / *amidža* < osm. tur. *amca* (عمجه), *amca* (عموجه) ‘očev brat, amidža, stric’) koji su ugrađeni u prezimenske forme. Pritom su titule i počasni naslovi poredani po abecedi. Nakon toga navedena su sva prezimena koja su iz njih izvedena. Uz pojedine se titule i počasne naslove donosi i njihovo današnje značenje (npr. *amidža* se danas u bosanskom jeziku koristi za oslovljavanje starijih osoba iz poštovanja). Kad je riječ o imenovanju žena (često udovica), one se identificiraju preko muževa osobnoga imena pomoću dodane titule (*aga*, *beg*) (npr. *Mujaginica*, *Mehmedbegovica*). Time se izražava poštovanje i prema muškoj i prema ženskoj osobi (dok je muž živ, a i poslije ako postane udovica). Dodavanje titula na osobna imena muškaraca ili identifikacija žena preko osobnoga imena muža i njegove titule povezano je s ostacima višestoljetne osmanske kulture na bosanskohercegovačkim prostorima, dok je identifikacija žena preko osobnoga imena oca ili muža bila prisutna i u srednjovjekovnoj Bosni (npr. *kći Pribisava Kosače*). Iza prezimenskih potvrda navode se imena naselja u kojima su ta prezimena potvrđena (npr. Travnik, Visoko, Brčko...).

Iduće poglavlje donosi popis prezimena koja se sastoje od dviju ili više titula i počasnih naslova (naziva službe ili funkcije) orijentalnoga podrijetla, poput *beg* i *aga* (npr. *Begagić*, *Bejagić*) ili *mula* i *aga* (npr. *Mulaganović*, *Mulagić*). I taj je popis upotpunjen podacima o naseljima u kojima su nabrojena prezimena pojavljuju.

Slijedi analiza prezimena nastalih od ženskih titula i počasnih naslova (naziva službe ili funkcije) orijentalnoga podrijetla, pa tako doznajemo da su od titule *hanuma* nastala prezimena *Hanumić*, *Hanukić*, titula *hatuna* u osnovi je prezimena *Hatunić*, *kaduna* je ugrađena u prezimena *Kadunić* i *Kadušić* itd. Autorice primjećuju da je znatno manje prezimena koja su nastala od ženskih titula u odnosu na prezimena koja su izvedena od muških titula, a uzrok tomu vide u činjenici da

je Bosna i Hercegovina u doba Osmanske Države bila dijelom društvene zajednice uspostavljene na načelima patrijarhata.

Poglavlje *Prezimana čija je jedna od sastavnica titula i počasni naslov (naziv službe ili funkcije) orijentalnog porijekla* podijeljeno je na devetnaest potpoglavlja s obzirom na to od kojih su dijelova prezimana sastavljena. Tako se u posebnim poglavljima obrađuju: prezimana čija je prva sastavnica apelativ, a druga titula ili počasni naslov (naziv službe ili funkcije) orijentalnoga podrijetla (npr. *Čaršimović, Dervišbegović, Kasagić, Kozaragić, Šećerbegović*). Posebno je potpoglavlje posvećeno prezimenu *Novokmet*. Slijede prezimana čija je prva sastavnica titula ili počasni naslov orijentalnoga podrijetla, a druga apelativ (npr. *Agančetović, Dolibašić, Hafizadić, Mulamekić*); potom prezimana čija je prva sastavnica naziv zanimanja, a druga titula ili počasni naslov orijentalnoga podrijetla (npr. *Bakalbašić, Džambegović*); prezimana čija je prva sastavnica titula ili počasni naslov orijentalnoga podrijetla, a druga naziv zanimanja (npr. *Hadžisakić, Hadžisaković*); prezimana čija je prva sastavnica titula ili počasni naslov orijentalnoga podrijetla, druga naziv zanimanja, treća titula ili počasni naslov (npr. *Hadžikalfagić*); prezimana čija je prva sastavnica titula ili počasni naslov orijentalnoga podrijetla, a druga muško osobno ime kršćanskoga i/ili slavenskoga podrijetla (npr. *Gazibera, Hadžistević*); prezimana čija je prva sastavnica muško osobno ime kršćanskoga i/ili slavenskoga podrijetla, a druga titula ili počasni naslov orijentalnoga podrijetla (npr. *Maturaga, Piljagić*); prezimana čija je prva sastavnica pridjev *kara*, a druga titula ili počasni naslov orijentalnoga podrijetla (npr. *Karaga, Karagić, Karabašić, Karabeg*); prezimana čija je prva sastavnica etnonim, a druga titula ili počasni naslov orijentalnoga podrijetla (npr. *Čehobašić, Turčinhodžić*); prezimana čija je prva sastavnica titula ili počasni naslov orijentalnoga podrijetla, a druga etnonim (npr. *Hadžiarapović*); prezimana čija je prva sastavnica titula ili počasni naslov orijentalnoga podrijetla, a druga etnik (npr. *Hadžioman*); prezimana čija je prva sastavnica osobno ime, a druga titula ili počasni naslov orijentalnoga podrijetla (npr. *Kurbašić*); prezimana čija je prva sastavnica titula ili počasni naslov orijentalnoga podrijetla, a druga naziv životinje (npr. *Hadživuković*); prezimana čija je prva sastavnica naziv životinje, a druga titula ili počasni naslov orijentalnoga podrijetla (npr. *Konjhodžić*); prezimana čija je prva sastavnica titula ili počasni naslov orijentalnoga podrijetla, a druga naziv biljke (npr. *Hadžigrahić*); prezimana čija je prva sastavnica naziv biljke, a druga titula ili počasni naslov orijentalnoga podrijetla (npr. *Đulbabić*). Svim tim poglavljima zajednička je činjenica da se jedan dio prezimana sastoji od naziva orijentalnoga podrijetla, a druga je sastavnica različitoga podrijetla i motivacije. U zadnjem potpoglavlju ovoga poglavlja obrađuju se prezimana koja su izvedena od muških osobnih imena orijentalnoga podrijetla nastalih od titule i počasnoga naslova orijentalnoga podrijetla (npr. od muškoga osobnog imena *Agan* nastala su prezimana

Agan, Aganlić, Aganović, a na muškom osobnom imenu *Began* temelje se prezimena *Began, Beganlić, Beganović*).

U poglavlju *Prezimana od titula i počasnih naslova (naziva službe ili funkcije) iz zapadno-kršćanskog ili slavenskog civilizacijskog kruga* predstavljena su prezimena nastala od titula koje vode podrijetlo iz praslavenskoga, staroslavenskoga, grčkoga, latinskoga, avarskoga, franačkoga, mađarskoga, starovisokonje-mačkoga, njemačkoga, talijanskoga, francuskoga i albanskoga jezika. Neka su od njih *Apostolović* (< *apostol*), *Banović* (< *ban*), *Biskupović* (< *biskup*), *Dukić* (< *duka*), *Kneginjić* (< *kneginja*), *Knezić* (< *knez*) itd. Broj je takvih prezimena na prostoru Bosne i Hercegovine znatno manji u odnosu na prezimena orijental-noga podrijetla.

Iza središnjega dijela knjige – etimoloških opisa riječi koje su sastavnicama tematiziranih prezimena, navođenja prezimena od njih tvorenih i njihove potvrđenosti u naseljima Bosne i Hercegovine – slijede *Prilozi*. U njima se fotografijom predstavljaju faksimili 15 arhivskih dokumenata u kojima su zapisane pojedine titule, npr. *ban* u Povelji Kulina bana (1189.), *knez* u Povelji humskog kneza Andrije Dubrovniku (1214. – 1217.), *kralj* u Darovnici kralja Dabiše kćeri Stani i knezu Juriju Radivojeviću (1395.), *župan* u Povelji Radiča Sankovića i župana Bjeljaka Dubrovčanima (1399.), *vojvoda* u Pismu vojvode Sandalja Dubrovniku (1413.) i dr. Tu je i 18 fotografija koje svjedoče o potvrđenosti prezimena u arhivskim dokumentima koji datiraju od 17. do 19. stoljeća. Knjiga završava popisom izvora iz kojih su se crpili podaci o prezimenima te popisom referentne literature.

Knjiga *Bosanskohercegovačka prezimana III. Prezimana od titula i počasnih naslova* Amire Turbić-Hadžagić i Đenite Haverić prinos je tumačenju etimologije i etiologije naslovom najavljene motivacijske skupine bosanskohercegovačkih prezimena. Neka tumačenja možemo čitati i kao zanimljive priče iza kojih se krije čitav jedan kulturološki, pojedinim čitateljima nepoznat, svijet. Zainteresirani čitatelji u njoj mogu pronaći prezimena koja ih zanimaju bilo zato što su sami njihovi nositelji, bilo zato što imaju neki širi interes od toga sasvim osobnoga.

Tanja Kuštović